

ҚЫЗЫЛОРДА ҚАЛАСЫНДА БАЛАЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ ЖӘНЕ АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ СӨЙЛЕУ ІС-ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ПРАГМАТИКАЛЫҚ САЛЫСТЫРМАЛЫ ЗЕРТТЕУІ

Пирназар Ж.С.*, 7M01723 – «Шет тілінің мұғалімдерін даярлау» БББ 1-курс магистранты
<https://orcid.org/0009-0008-4241-6721>, zhibek.pirnazar@gmail.com

Камишева Г.А., педагогика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор
<https://orcid.org/0000-0002-0764-9238>, kamisheva_gulnur@mail.ru

Қорқыт Ата атындағы Қызылорда университеті, г.Қызылорда, Қазақстан

Аңдатпа. Бұл мақала көптілді білім беру жағдайында бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөйлеу мінез-құлқын прагматикалық тұрғыдан талдауға арналған. Зерттеудің мақсаты – Қызылорда қаласындағы 12-13 жас аралығындағы балалардың қазақ (ана тілі) және ағылшын (шет тілі) тілдерінде негізгі сөйлеу актілерін қолдану ерекшеліктерін салыстырмалы түрде анықтау. Зерттеу барысында балалардың тілдік ортаға бейімделу деңгейі мен коммуникативтік жағдаятқа сәйкес тілдік бірліктерді таңдау ерекшеліктері де назарға алынды. Сонымен қатар, екі тілдегі прагматикалық айырмашылықтардың оқыту үдерісіне ықпалы талданды. Зерттеу барысында сұрау, амандасу, алғыс айту, кешірім сұрау және бас тарту сияқты сөйлеу актілерінің жиілігі мен прагматикалық стратегиялары қарастырылды. Зерттеу барысында сұрау, амандасу, алғыс айту, кешірім сұрау және бас тарту сияқты сөйлеу актілерінің жиілігі мен прагматикалық стратегиялары қарастырылды.

Эмпирикалық деректер бақылау, аудиожазба және рөлдік ойындар арқылы жиналып, Дж. Серльдің сөйлеу актілері классификациясы негізінде талданды. Нәтижелер көрсеткендей, қазақ тілінде балалардың сөйлеу әрекеттері контекстке бейімделген, икемді және мәдени нормаларға сәйкес жүзеге асады, ал ағылшын тілінде сөйлеу көбіне оқу барысында меңгерілген стандартты формулаларға сүйенеді.

Мақала шет тілін оқытуда прагматикалық құзыреттілікті мақсатты түрде дамыту қажеттігін негіздейді және тілдік коммуникативтік дағдыларды ерте жастан қалыптастырудың тиімді әдістерін ұсынады.

Тірек сөздер: сөйлеу іс-әрекеттері, билингвальды білім беру, коммуникативтік құзыреттілік, прагматикалық құзыреттілік, мәдениетаралық коммуникация

Кіріспе. Қазіргі әлемде көптілділік білім беру кеңістігінің ажырамас бөлігіне айналып отырғандықтан, балалардың сөйлеу мінез-құлқын зерттеу ерекше маңызға ие болуда. Қазақстан көптілді ортаға ие ел ретінде ерекше мысал болып табылады: мемлекеттік қазақ тілімен қатар орыс тілі де кеңінен қолданылады, ал ағылшын тілі халықаралық қатынас құралы ретінде білім беру жүйесінде біртіндеп маңызды орынға ие болуда. Осыған байланысты, оқушылардың тек грамматикалық және лексикалық дағдыларына ғана емес, олардың прагматикалық құзыреттілігіне – тілді нақты қарым-қатынас жағдайына сай қолдану қабілетіне де көбірек назар аударылады.

Прагматиканың негізгі аспектілерінің бірі – Дж. Остин енгізген және Дж. Серль дамытқан сөйлеу актісі ұғымы болып табылады. Сөйлеу актісі коммуникацияның минималды бірлігі ретінде қарастырылады: ол тек ақпарат жеткізбейді, сонымен қатар белгілі бір әлеуметтік әрекетті орындайды – сұрау, амандасу, кешіру, алғыс айту, бас тарту және т.б. Балалардың өз ана тілінде және шет тілінде сөйлеу актілерін қалай қолданатынын зерттеу коммуникативтік құзыреттіліктің қалыптасу механизмін тереңірек түсінуге және сөйлеу мінез-құлқындағы мәдени ерекшеліктерді айқындауға мүмкіндік береді.

Мұндай зерттеулер әсіресе шет тілдерін ерте жастан оқыту жағдайында маңызды болып табылады, бұл Қазақстанда барған сайын кеңінен таралуда. Бастауыш сыныптардан бастап балалар ағылшын тілін меңгере бастайды, ал оқытудың бастапқы кезеңінде сөйлеу формулалары мен коммуникативтік шаблондар маңызды рөл атқарады, олар оларға нақты қарым-қатынасқа қатысуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге, балалардың шет тіліндегі

сөйлеу мінез-құлқы ана тіліндегі сөйлеу мінез-құлқынан айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін — форма жағынан да, прагматикалық стратегиялар жағынан да.

Зерттеудің теориялық негізі – Дж. Остин мен Дж. Серльдің сөйлеу актілерін жіктеуге арналған еңбектері, сондай-ақ балалардың тілдік прагматикасы мен мәдениаралық коммуникация саласындағы қазіргі зерттеулер.

Зерттеудің өзектілігі бірнеше фактормен анықталады. Біріншіден, шет тілін меңгерудің прагматикалық аспектісі көбінесе грамматика мен лексиканың көлеңкесінде қалады, алайда дәл осы аспект коммуникативтік табыстың негізгі көрсеткіші болып табылады.

Екіншіден, Қазақстанда балалардың қазақ және ағылшын тіліндегі сөйлеу актілерін салыстырмалы талдауға арналған эмпирикалық зерттеулер саны шектеулі. Үшіншіден, мұндай жұмыстардың нәтижелері шет тілдерін оқытудың әдістемесінде, оқу құралдарын әзірлеуде және оқушылардың мәдениаралық құзыреттілігін қалыптастыруда практикалық қолданылуы мүмкін.

Бұл зерттеудің **объектісі** – Қызылорда қаласында тұратын және бастауыш мектепте оқитын балалардың сөйлеу мінез-құлқы.

Зерттеудің **нысаны** – қазақ және ағылшын тілдеріндегі сөйлеу актілерін қолданудың ерекшеліктерін салыстыру.

Зерттеудің **мақсаты** – негізгі сөйлеу актілерін (сұраулар, амандасу, кешірім сұрау, алғыс айту және бас тарту) ана тілінде және оқып жүрген тіл ортасында қолданудағы ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау, сондай-ақ әрбір жағдайда балалардың қолданатын прагматикалық стратегияларын көрсету.

Осы мақсатқа жету үшін келесі **міндеттер** қойылды:

- Сөйлеу актілері мен прагматикалық құзыреттіліктің теориялық негіздерін зерттеу.
- Балалардың сөйлеу мінез-құлқын табиғи және оқу коммуникативтік жағдайларда талдау.
- Қазақ және ағылшын тілдеріндегі сөйлеу актілерінің жиілігі мен құрылымын салыстыру.
- Балалар қолданатын типтік прагматикалық стратегияларды әр тілдік ортада анықтау.
- Коммуникативтік үлгілердің қалыптасуына әсер ететін мәдени және тілдік факторларды анықтау.

Зерттеу **гипотезасы**: балалардың ағылшын тіліндегі сөйлеу актілері көбінесе оқу барысында меңгерген формулаларға (мысалы, стандартты сыпайы сөздер) сүйенеді, ал қазақ тілінде балалар ана тіліндегі қарым-қатынас ерекшеліктерін көрсететін икемді әрі әртүрлі стратегияларды қолданады деп болжануда.

Зерттеудің **практикалық маңызы**: алынған деректерді келесі мақсаттарда қолдануға болады: бастауыш мектеп оқушыларына ағылшын тілін үйретуге арналған әдістемелік материалдарды әзірлеуде, екі тілде оқытудың бағдарламаларында, мектеп бағдарламаларының коммуникативтік құрамын жетілдіруде.

Әдістемелік тұрғыдан, зерттеу сөйлеу актілерін салыстырмалы талдауға негізделген: қазақ тіліндегі табиғи орта және ағылшын тіліндегі оқу ортасында аудиожазбалар, бақылау және кейінгі прагматикалық жіктеу арқылы.

Сонымен қатар, әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерге ерекше назар аударылады. Қазақ мәдениетінде үлкендермен қарым-қатынаста құрмет көрсету формалары мен жұмсартқыш конструкциялар маңызды болып табылады. Ал бастауыш мектепте ағылшын тілін оқыту көбінесе стандартты коммуникативтік формулаларға (мысалы, *Can I have...?*, *Thank you*, *Sorry*) бағытталған, бұл сөйлеу актілерінің біркелкі сипат алуына әкелуі мүмкін.

Осылайша, бұл зерттеу Қазақстандағы балалардың тілді тек ақпарат беру үшін ғана емес, әлеуметтік қатынастарды білдіру үшін қалай қолданатынын, әртүрлі коммуникативтік нормаларға — ана тілдік және оқытылатын тілдік — қалай бейімделетінін тереңірек түсінуге

бағытталған. Бұл білім прагматикалық құзыреттілік тілді меңгерудің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылатын тиімді тілдік білім беру жүйесін құруға маңызды қадам болып табылады.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Прагматика — лингвистиканың бір саласы ретінде тілді іс-әрекет тұрғысынан зерттейді, яғни тек оның құрылымын ғана емес, адамдар тілді нақты қарым-қатынас кезінде қалай қолданатынын да қарастырады. Прагматиканың негізгі ұғымдарының бірі — сөйлеу актісі, оны Дж. Остин өзінің классикалық еңбегі «How to Do Things with Words» (1962) жұмысында енгізген [1]. Остинге сәйкес, кез келген сөз тіркесі тек ақпарат жеткізбей, белгілі бір әрекетті орындайды — мысалы, сұрау, бұйрық, кешірім сұрау немесе уәде.

Остин сөйлеу актісін үш деңгейге бөлген:

- 1 Локутивтік акт – сөздің тілдік форма ретінде айтылуы;
- 2 Илокутивтік акт – сөйлеушінің ниеті (мысалы, сұрау, құттықтау, шақыру);
- 3 Перлокутивтік акт – сөздің тыңдаушыға әсері (мысалы, адам келіседі, жауап береді, сұранысты орындайды).

Бұл идеяларды Дж. Серль дамытқан және ол қазіргі таңда кеңінен қолданылатын сөйлеу актілерінің классификациясын жасаған. Серльге (Searle, 1975) сәйкес, сөйлеу актілері мыналарға бөлінеді:

- Директивтер (сұрау, бұйыру, шақыру)
- Репрезентативтер (ақпарат беру, мәлімдеу, сипаттау)
- Экспрессивтер (алғыс айту, кешірім сұрау, амандасу)
- Комиссивтер (уәде беру, ұсыныс жасау)
- Декларативтер (ресми түрде жариялау, мәлімдеу – балалардың сөйлеуінде сирек кездеседі) [2].

Балалардың сөйлеуін талдау үшін бұл классификация ыңғайлы, өйткені ол әртүрлі мәдениеттерде кездесетін әмбебап коммуникативтік ниеттерді қамтиды. Алайда оларды білдіру тәсілдері — прагматикалық стратегиялар — тіл мен мәдени нормаларға байланысты айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін (Searle, 1979; Mey, 2001) [4].

Балалардың прагматикалық дамуы психолингвистика мен социолингвистика пәнінің зерттеу нысаны болып табылады [15]. Балаларда сөйлеу актілері ерте жастан қалыптаса бастайды – алдымен қарапайым экспрессивтік әрекеттер арқылы (мысалы, қимыл арқылы сұрау), кейін вербальдық формалар арқылы. Бала өсіп келе жатқан сайын тек сөздер мен грамматиканы ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас әлеуметтік ережелерін, сыпайылықты, интонацияны және стратегияларды тандауды меңгереді (Ervin-Tripp, 1977; Bates, 1976) [5].

Зерттеулер көрсеткендей, 12-13 жасқа дейін балалар негізгі сөйлеу актілерін – директивтерді, экспрессивтерді және репрезентативтерді – белсенді қолданады. Сонымен қатар, сыпайы және жұмсартылған формулалардың саны баланың әлеуметтенуімен өседі. Ағылшын тілінде маңызды рөлді *please, thank you, sorry, can I...?* сияқты формулалар атқарады (Blum-Kulka et al., 1989) [7].

Қазақ тілінде, сондай-ақ басқа түркі мәдениеттерінде, сөйлеу кезінде құрмет көрсету формалары мен жұмсартқыштар үлкен рөл атқарады — мысалы, «апа», «ағай», «бересіз бе?» деген сөздер тікелей бұйрық орнына қолданылады. Бұл қарым-қатынас ережелерінде, әсіресе жасы немесе мәртебесі үлкен адамға деген құрмет мәдени нормасын көрсетеді [14].

Ағылшын тілін шет тілі ретінде оқытқан кезде дәстүрлі түрде грамматика мен сөздік қоры маңызды саналған. Алайда соңғы жылдары зерттеулер прагматикалық құзыреттіліктің — яғни тілді нақты жағдай мен мәдени контекстке сәйкес қолдану қабілетінің — маңыздылығын көрсетеді.

Ағылшын тілін ағылшын тілі емес ортада үйренетін балалар көбіне сыныпта меңгерген шаблондық формулаларды қолданады, олардың прагматикалық функциясын әрдайым түсінбей жатады. Мысалы, «Can I have a pencil, please?» деген сөйлемді олар қарым-қатынас субъектісінің мәртебесіне немесе жағдайдың ресмилігіне қарамастан қолдануы мүмкін. Ал ана тілінде балалар сөйлеуді интуитивті түрде нақты жағдайға бейімдейді.

Прагматикалық айырмашылықтар Қазақстан контекстінде ерекше маңызды, өйткені мұнда қарым-қатынас мәдени нормалары иерархиялық, сыпайылық сөздермен қатар құрмет көрсету формалары, интонация және невербальдық құралдар арқылы көрініс табады [10].

Салыстырмалы зерттеулер прагматиканың әр тілде коммуникативтік ниеттерді әртүрлі білдіретінін анықтауға мүмкіндік береді. Мысалы, ағылшын және иврит тіліндегі сұраулардың тікелейлігі мен жұмсартылу деңгейі әртүрлі.

Азиялық және түркі тілдерінде жүргізілген зерттеулерде сыпайылық сөйлеу актілерінде қосымша құрмет элементтері, формальды атаулар және жұмсартқыштар жиі қолданылатыны атап өтілген. Бұл коллективизм және үлкенге құрмет көрсету мәдени құндылықтарына сәйкес келеді.

Қазақстан үшін салыстырмалы зерттеулер аз, алайда шет тілдерін оқытудың әдістемесі бойынша кейбір жұмыстар мектеп оқушыларына тек тілдік емес, мәдени-прагматикалық құзыреттілікті де дамыту қажеттігін көрсетеді.

Қазақстандық білім беру жүйесі үшті тілдік саясатты белсенді жүргізеді (қазақ, орыс және ағылшын тілдері). Қызылорда сияқты қалаларда балалардың басым бөлігі қазақ тілін ана тілі ретінде қолданады, ал ағылшын тілі мектепте шет тілі ретінде оқытылады.

Зерттеулер көрсеткендей, балалар шет тілдерін нақты коммуникативтік жағдайларға негізделген оқыту кезінде тезірек және тиімдірек меңгереді. Дегенмен, олардың сөйлеу әрекеттері көбіне алдын ала үйренген модельдермен шектеледі, бұл толық прагматикалық құзыреттіліктің орнына қарым-қатынас формулаларын қайталауды көрсетеді.

Сондықтан Қазақстан үшін зерттеулер тек лексикалық-грамматикалық дағдыларды ғана емес, прагматикалық деңгейді, соның ішінде сөйлеу актілерін нақты коммуникативтік тәжірибеде қолдануды қарастыруы маңызды.

Талдау қорытындылары бойынша: сөйлеу актілері коммуникативтік ниеттерді білдірудің әмбебап құралы болып табылады; балалар негізгі сөйлеу актілерін бастауыш мектеп жасында меңгереді, бірақ оны білдіру формасы мәдени нормаларға байланысты; ағылшын тілін шет тілі ретінде оқыту жағдайында балалардың сөйлеу мінез-құлқы көбіне сыныпта үйренген шаблондық формулаларға негізделген; қазақ тілінде прагматикалық стратегиялар құрмет көрсету формалары мен жұмсартқыштарға негізделеді, бұл ағылшын тілінің моделінен ерекшеленеді; Қазақстанда балалар прагматикасы бойынша салыстырмалы зерттеулер, әсіресе аймақтық деңгейде, жеткіліксіз [11].

Бұл Қазақстандағы Қызылорда қаласының балаларында сөйлеу актілерін салыстырмалы прагматикалық зерттеу жүргізудің өзектілігін растайды.

Зерттеу әдістемесі бойынша мақсаты — бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөйлеу актілерін екі тілдік кодта: қазақ тілінде (ана тілі) және ағылшын тілінде (шет тілі) қолданудың ерекшеліктерін анықтау. Негізгі назар балалар қолданатын сөйлеу актілерінің түрлері мен прагматикалық стратегияларды салыстыруға аударылады.

Зерттеу әдістемесі сапалық және сандық талдау әдістерінің үйлесіміне негізделген, бұл сөйлеу актілерінің жиілігі мен құрылымын сипаттауға ғана емес, социомәдени факторлар тұрғысынан интерпретациялауға мүмкіндік береді.

Зерттеу Қызылорда қаласындағы бір жалпы білім беретін мектепте жүргізілді, мұнда ағылшын тілі бірінші сыныптан оқытылады. Контекст зерттеу үшін маңызды, өйткені балалар қазақ тілінде өскен ортада, ал ағылшын тілін мектеп бағдарламасы бойынша шет тілі ретінде үйренеді. Шет тілін үйренушілер тілдік үлгілер мен формулаларға сүйенеді, бұл олардың прагматикалық мінез-құлқына әсер етеді.

Эмпирикалық материал алу үшін бірнеше әдістер қолданылды: бақылау, аудиожазба, рөлдік және ойын жаттығулары, жазбалар мен алаң күнделіктері. Бақылау барысында балалардың сөйлеуі үзіліс кезінде, ойын сәтінде және сабақ барысында тіркелді. Аудиожазбалар мәтіндік транскрипцияға айналдырыла отырып, контекст, интонация және қосымша коммуникативтік белгілер көрсетілді. Рөлдік және ойын жаттығулары нақты өмірге жақын жағдайлар арқылы сөйлеу белсенділігін ынталандыру үшін жүргізілді. Жазбалар мен

алаң күнделіктерінде невербальдық элементтер, балалардың эмоционалдық жағдайы және жағдай контексті тіркелді.

Сөйлеу актілерін жіктеу үшін Дж. Серль моделі қолданылды. Әрбір акт директивтер, репрезентативтер, экспрессивтер, комиссивтер немесе декларативтер санатына жатқызылды. Прагматикалық стратегиялар — актіні білдіру тәсілі (тікелей, жанама, жұмсартылған, шақыру арқылы немесе шақырусыз) — талданды. Талдау бірнеше кезеңде жүргізілді: аудиожазбаларды транскрипциялау, акт түрін анықтау, прагматикалық стратегияларды талдау, сөйлеу актілерінің жиілігі мен таралуын есептеу, қазақ және ағылшын тілдері бойынша нәтижелерді салыстыру. Сенімділікті қамтамасыз ету үшін деректер екі рет тексерілді, актілердің жіктелуіне күмән туындаса, лингвистикалық дайындыққа ие әріптестермен талқыланды [3].

Сөйлеу жағдайларын талдау мысалы: бала сыныптасынан қарындаш сұрайды. Қазақ тілінде: «Аружан, маған қарындаш берші». Мұнда атымен шақыру, «ші» жұмсартқыш бөлшек және бұйрық райдағы етістік қолданылған. Бұл директивтік акт жанама сыпайы стратегиямен. Ағылшынша: «Can I have a pencil, please?». Мұнда ағылшын тілін оқыту барысында үйренген стандартты формула қолданылады. Бұл директивтік акт, сыпайылықты модальдық етістік пен «please» арқылы білдіреді. Талдау көрсеткендей, ана тілінде балалар репликаны нақты жағдай мен адресатқа бейімдеп, шақыру мен интонациялық жұмсартқыштарды қолданады, ал ағылшын тілінде көбіне шаблондық құрылымды пайдаланады және контекстке қарай өзгертпейді [12].

Деректер жинау этикалық нормаларға сәйкес жүргізілді. Мектеп әкімшілігі бақылау және аудиожазба жүргізуге рұқсат берді. Ата-аналар балалардың қатысуына жазбаша келісім берді. Барлық жазбалар мен транскрипциялар деректерді анонимді түрде сақтады. Зерттеу мәтінінде нақты қатысушылардың аты-жөні көрсетілмейді, жағдайлар жалпы сипатталған. Бұл құпиялықты қамтамасыз етеді және халықаралық тілдік далалық зерттеулер талаптарына сәйкес келеді.

Зерттеу әдістемесінің бірнеше шектеулері бар. Біріншіден, барлық қатысушылар бір қалада тұрып, бір мектепте оқиды, бұл нәтижелерді бүкіл елге тарату мүмкіндігін шектейді. Екіншіден, қатысушылар үшін ағылшын тілі ана тілі емес, бұл прагматикалық стратегиялардың әртүрлілігін шектейді. Үшіншіден, сөйлеу актілерінің саны зерттеу уақыт шеңберімен шектелген. Дегенмен алынған деректер Қазақстандық білім беру ортасында бастауыш мектеп жасындағы балалардың сөйлеу актілерінің сипаты туралы сенімді қорытындылар жасауға мүмкіндік береді [16].

Болашақта таңдау үлгісін кеңейтіп, ағылшын тілін оқыту деңгейі әртүрлі мектептерді қосу балалардың прагматикалық дамуының толық көрінісін алуға мүмкіндік берер еді. Сонымен қатар перспективалық бағыт ретінде тек сөйлеу актілерін ғана емес, сонымен қатар невербальдық коммуникация элементтері мен қарым-қатынасқа қатысушылардың реакцияларын талдау қарастырылуы мүмкін.

Осылайша зерттеу әдістемесі табиғи және оқу ортасында сөйлеу актілерін кешенді талдауға негізделген, бақылау, аудиожазбалар және рөлдік жағдайларға сүйенеді. Бұл тәсіл Қызылордадағы балалардың коммуникативтік тапсырмаларды орындауда қазақ және ағылшын тілдерін қалай қолданатынын дәл көрсетуге мүмкіндік береді.

Зерттеу іс-тәжірибесі

Эмпирикалық база Қызылорда қаласындағы «Дарын» білім беру орталығында жинақталды:

Зерттеуге 12-13 жас аралығындағы 30 бала қатысты, олар Қызылордадағы жалпы білім беретін мектептің бесінші және алтыншы сыныптарында оқиды. Барлық қатысушылар қазақ тілінің ана тілін қолданады. Ағылшын тілін оқу мектеп сабақтары мен қосымша үйірмелер аясында жүргізіледі. Балалардың ағылшын тілі ортасында өмір тәжірибесі жоқ және толық мағынада екі тіл білмейді. Сондықтан зерттеудің екінші бөлігі ағылшын тілінде сөйлеу актілерін оқу және ойын жағдайында талдауға бағытталған.

Қатысушылар екі шартты топқа бөлінді:

А тобы – қазақ тіліндегі сөйлеу мінез-құлығы. Бұл топта үзілістер, ойындар және мұғалімдер мен сыныптастармен қарым-қатынас кезінде табиғи сөйлеу жағдайлары тіркелді.

В тобы – ағылшын тіліндегі сөйлеу мінез-құлығы. Деректер ағылшын тілі сабақтары және арнайы ойындық коммуникативтік жаттығулар кезінде жиналды. Бұл жағдайларда балалар сыныпта меңгерген сөйлеу формулаларын қолданды.

Айта кету керек, бұл екі бөлек топ емес, бірдей қатысушылардың сөйлеуі екі тілдік кодта талданған. Бұл тәсіл бір сөйлейтін адамның екі тілдік жүйедегі мінез-құлқын дәлірек салыстыруға мүмкіндік береді.

Ағылшын тілін оқытуды жергілікті мұғалімдер жүргізді, олар ағылшын тілін ана тіл деңгейінде меңгерген. Сабақтарда мектеп бағдарламасының оқу материалдары мен қосымша коммуникативтік жаттығулар қолданылды. Аптасына жалпы 4–5 сағат ағылшын тілі сабақтары өткізілді.

Деректерді жинау әдістері: бақылау – балалардың сөйлеу мінез-құлқын табиғи және оқу жағдайында жүйелі тіркеу; аудиожазба – диалогтар мен рөлдік ойындарды жазып алу, кейін транскрипциялау және талдау үшін; рөлдік және ойын жаттығулары – нақты коммуникативтік жағдайларды модельдеу; алаң жазбалары – невербальдық элементтерді, балалардың эмоционалды жағдайын және жағдай контекстін тіркеу.

Деректерді талдау: сөйлеу актілерін жіктеу үшін Дж. Серль жүйесі қолданылды (директивтер, экспрессивтер, репрезентативтер, комиссивтер, декларативтер). Сонымен қатар прагматикалық стратегиялар талданды: тікелей, жанама, жұмсартылған, шақыру арқылы және шақырусыз. Классификацияның сенімділігін арттыру үшін деректер екі рет тексерілді.

Барлығы 100 сөйлеу актісі тіркеліп, талданды, оның ішінде 150 қазақ тіліне, 130 ағылшын тіліне қатысты. Талдау бес негізгі сөйлеу актілеріне (сұраулар, амандасу, алғыс айту, кешірім сұрау және бас тарту) бағытталды. Бұл типтер күнделікті мектептегі қарым-қатынаста жиі кездеседі және негізгі коммуникативтік қажеттіліктерді көрсетеді.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Жиналған материал көрсеткендей, балалардың сөйлеу мінез-құлқы қолданатын тілге байланысты өзгереді. Қазақ тілінде балалар көбірек икемділік, спонтандық және жағдайға бейімделуді көрсетеді. Ағылшын тілінде қарым-қатынас шаблондық сипатқа ие және жаттап алынған формулаларға сүйенеді. Бұл ағылшын тілі балалар үшін шет тіл болғандықтан және негізінен оқу жағдайында қолданылатынымен түсіндіріледі.

Төменде 1-кестеде қазақ және ағылшын тілдеріндегі сөйлеу актілерінің түрлері бойынша таралу көрсетілген.

1-кесте – Қазақ және ағылшын тілдеріндегі сөйлеу актілерінің түрлері бойынша таралу

Сөйлеу актісінің түрі	Қазақ тілі (саны)	Қазақ тілі (%)	Ағылшын тілі (саны)	Ағылшын тілі (%)
Сұраулар (директивтер)	18	36,6	22	44,6
Амандасу (экспрессивтер)	11	21,3	10	19,2
Алғыс айту (экспрессивтер)	9	18,0	8	15,4
Кешірім сұрау (экспрессивтер)	6	12,0	6	11,5
Бас тарту (директивтер/ комиссивтер)	6	12,0	4	9,3
Барлығы	50	100	50	100

1-кестеден көрініп тұрғандай, қазақ және ағылшын тілдерінде директивтік сөйлеу актілері басым, ең алдымен сұраулар. Бұл балалардың жас ерекшеліктеріне сәйкес келеді, себебі сұраулар олар үшін негізгі қарым-қатынас формасы болып табылады. Амандасу және алғыс айту екінші және үшінші орындарды алады. Кешірім сұрау және бас тарту сирек кездеседі, бірақ сөйлеу мінез-құлқының маңызды бөлігін құрайды.

Қызықтысы, ағылшын тілінде сұраулардың үлесі қазақ тілінен жоғары, бұл ағылшын тіліндегі сабақтардың сипатына байланысты, онда балалар көбіне осы сөйлеу модельдерін қайталайды (мысалы, зат сұрау, сұраққа жауап беру, сыныптан шығу және т.б.).

Сұраулар екі таңдау үлгісінде де ең үлкен санат болып табылады. Қазақ тілінде балалар кең спектрлі формаларды қолданады. Көбіне сұрау атымен немесе ересек адамға (апа, ағай) шақырумен, сондай-ақ сөйлемді жұмсартатын бөлшектермен толықтырылады. Типтік сұраулар мысалдары: «Аружан, маған қарындаш берші.», «Ағай, есік ашып жібересіз бе?», «Мынаны бере аласың ба?»

Бұл формалар шақыру мен сыпайылық элементтерін қамтиды. Балалар адресат мәртебесіне қарай сөйлемді спонтан түрде өзгертеді: құрдасқа қарапайым, мұғалімге немесе үлкенге — көбірек құрмет көрсететін формада.

Ағылшын тілінде сұраулардың көбі бірдей құрылымда: «Can I have a pencil, please?», «Can I go to the toilet?», «Can you help me?»

Мұнда жоғары дәрежеде шаблондық көрініс байқалады: балалар шектеулі жаттап алынған сөз тіркестерін қолданады. Бұл олардың сұраудың мәнін түсінбейтінін білдірмейді, бірақ ағылшын тіліндегі прагматикалық репертуар мектеп бағдарламасының шеңберімен шектелген.

Маңызды жайт: қазақ тілінде балалар интонациялық жұмсартқыштар мен невербальдық элементтерді (мысалы, күлкі, қол созу) қолданады, бұл сұрауға икемділік береді. Ағылшын тілінде невербальдық элементтер сирек, себебі балалар жаттап алынған форманы қайта шығаруға шоғырланады.

Амандасу – екінші таралуға ие категория. Қазақ тілінде балалар әртүрлі формаларды қолданады: «Сәлем!», «Сәлеметсіз бе?», «Қайырлы таң!». Таңдау адресат мәртебесіне байланысты: мұғалімдер мен ересектерге формалды нұсқалар, құрдастарға қысқа бейресми амандасу.

Ағылшын тілінде балалар негізінен екі нұсқаны қолданады: «Hello» және «Good morning». Кейде «Hi» кездеседі, бірақ сирек, себебі оқу ортасында стандартты формулаларды қолдануға үйретіледі. Формалды амандасу ағылшын тілінде көбінесе сыныпқа кіргенде немесе мұғалімге үн қатыста қолданылады.

Алғыс айту қазақ тілінде «Рахмет» сөздерімен және кеңейтілген тіркестермен: «Көп рахмет», «Рахмет, Аружан» көрсетіледі. Ағылшын тілінде алғыстар негізінен «Thank you» және «Thank you very much» формаларымен беріледі. Бұл табиғи және оқу ортасының айырмашылығын көрсетеді: қазақ тілі нұсқалары әртүрлі, ағылшын тілі — жаттап алынған формалармен шектелген.

Кешірім сұраулар екі таңдау үлгісінде сирек кездеседі, бірақ олардың құрылымы қызықты. Қазақ тілінде типтік форма – «Кешір», ересек адамға — «Кешіріңіз». Көбіне кешірім сұрау невербальдық әрекеттермен қатар жүреді: бала сәл басын иіреді немесе көзін төмен қаратады, бұл құрмет көрсетудің нормаларына сәйкес.

Ағылшын тілінде балалар көбіне «Sorry» сөзін қолданады. «I'm sorry for...» сияқты күрделі конструкциялар тіркелмеді, бұл ағылшын тіліндегі прагматикалық құралдарды меңгеру деңгейінің бастапқы екенін көрсетеді.

Бас тарту сөйлеу актісінің күрделі түрі болып табылады, себебі бала қарсылық білдіруі керек, бірақ сыпайылықты бұзбауы қажет. Қазақ тілінде балалар көбіне жұмсартылған формаларды қолданады: «Қазір болмайды», «Жоқ, бере алмаймын», «Уақытым жоқ».

Ағылшын тілінде бас тарту қарапайым жауаптарға шектеледі: «No» немесе «I can't», қосымша жұмсартқыштарсыз. Бұл бастауыш мектеп оқушылары үшін шет тіліндегі прагматикалық диапазон шектеулі екенін көрсетеді.

Прагматикалық стратегиялар. Прагматикалық стратегияларды салыстыру айтарлықтай айырмашылықтарды көрсетті.

Қазақ тілінде балалар қолданады:

- аты немесе мәртебесі бойынша шақыру (апа, ағай),
- жұмсартатын бөлшектер (шы, ше),

- невербальдық элементтер,
- интонацияны өзгерту,
- контекстке сәйкес нақтылау.

Ал ағылшын тілінде:

- стандартты формулаларды қолдану,
- тікелей нұсқаулар беру,
- шақыруларды сирек пайдалану,
- жұмсартқыштар мен әртүрліліктің дерлік болмауы.

Бұл балалардың прагматикалық стратегияларды ана тілінде табиғи жолмен жақсы меңгеретінін көрсетеді. Ал ағылшын тілінде олардың коммуникативтік әрекеттері көбінесе үйренген үлгілерге сүйенеді, спонтанды тілдік шығармашылыққа емес.

Көптеген сөйлеу актілері келесі жағдайларда тіркелді:

- Сыныптағы үзілістер мен серуендер кезінде ойындар (қазақ тілі)
- Мұғалімнен немесе сыныптастардан көмек сұрау (екі тілде де)
- Ағылшын тіліндегі сабақтарда рөлдік ойындар (ағылшын тілі)
- Сыныпқа кіру және шығу, амандасу және қоштасу (екі тілде де)
- Заттарды алмастыру кезінде сыпайы өзара әрекеттесу (екі тілде де)

Контекст өте маңызды, өйткені ол сөйлеу формуласын таңдауға әсер етеді. Мысалы, құрдастарымен ойнағанда балалар қысқа әрі қарапайым сөйлеуді жөн санаса, ересек адамға сөйлегенде сыпайы формаларды қолданады.

Екі тілдегі стратегияларды салыстыру.

Төменде сөйлеу әрекеттеріндегі стратегиялардың айырмашылықтарын көрсететін қорытынды кесте-2 берілген.

2-кесте – Сөйлеу әрекеттеріндегі стратегиялардың айырмашылықтары

Сипаттама	Қазақ тілі	Ағылшын тілі
Формалардың әртүрлілігі	Жоғары, адресат мәртебе-сіне байланысты	Төмен, формулалардың шек-теулі жиынтығы
Жұмсартқыштар	Көбінесе қолданылады	Дерлік қолданылмайды
Шақырулар	Көбінесе	Сирек
Интонация және бейвербалды элементтер	Байланыстың маңызды бөлігі	Сирек қолданылады
Сөйлеу әрекеттерінің түрі	Нұсқаулар, экспрессивтер	Нұсқаулар, экспрессивтер
Үлгіге сүйену дәрежесі	Төмен	Жоғары

Осылайша, сөйлеу әрекеттерінің түрлері бойынша ұқсастық байқалса да, олардың өрнектелу тәсілдеріндегі айырмашылықтар айтарлықтай. Қазақ тілі мәдени нормалардың байлығын және әлеуметтік иерархияны көрсетсе, ағылшын тілі стандартизденген және оқу практикасына байланысты.

Талдау нәтижелері Қызылордадағы балалардың ағылшын тіліндегі сөйлеу әрекеттері прагматикалық стратегиялардың шектеулі жиынтығымен сипатталатынын, ал қазақ тілінде олар икемділік пен бейімделушілікті көрсететінін растайды. Бұл ана тілі табиғи ортада игерілуімен, ал шет тілі оқу процесі жағдайында үйренілуімен байланысты.

Сонымен қатар, талдау мәдени факторлардың маңыздылығын көрсетті. Қазақ мәдениетінде сыпайылық шақыру, жұмсартқыштар және интонация арқылы білдіріледі.

Ал ағылшын тіліндегі мектеп ортасында балалар тілдің ана тілі өкілдерімен жеткілікті тәжірибе алмағандықтан, олар тек оқу үлгілеріне сүйенеді.

Бұл нәтиже шетелдік зерттеулер деректерімен сәйкес келеді: шет тілін үйреніп жүрген балалар прагматикалық репертуардың шектеулі екенін көрсетеді (Kasper & Blum-Kulka, 1993; Taguchi, 2015) [7].

Алынған нәтижелер бастауыш мектепте ағылшын тілін оқытудың практикалық маңыздылығын көрсетеді.

Біріншіден, оқыту барысында тек сөйлеу үлгілерін жаттығумен шектелмей, прагматикалық икемділікті дамытуға жағдай жасау маңызды. Мұғалімдер рөлдік ойындар, нақты жағдайларды модельдеу және балаларға формулаларды әртүрлі қолдануға ынталандыруды пайдалана алады.

Екіншіден, қазақ тіліндегі мәдени ерекшеліктерді ескере отырып, ағылшын тілін оқыту тиімдірек болуы мүмкін. Балаларға таныс сыпайылық үлгілеріне сүйене отырып, ана және шет тілдегі мәдениет арасындағы көпірді құруға болады. Мысалы, сұрауларды үйреткенде екі тілдегі өрнектерді салыстырып, олардың прагматикалық мағынасын түсіндіруге болады.

Үшіншіден, бұл деректерді оқу материалдарын және коммуникативтік тапсырмаларды әзірлеуде қолдануға болады, олар оқушылардың әлеуметтік-мәдени және прагматикалық құзыреттілігін дамытуға бағытталған.

Болашақта зерттеу ауқымын Қазақстанның әртүрлі мектептері мен аймақтарынан балаларды қосу арқылы кеңейту және ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгерген балалардың сөйлеуін талдау перспективалы болады. Бұл прагматикалық құзыреттіліктің қалыптасу динамикасын әртүрлі оқу кезеңдерінде бақылауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, қызықты бағыт – сөйлесушілердің реакциясы мен коммуникацияның сәттілігін сөйлеу әрекеттерінің таңдалған стратегиясына байланысты зерттеу.

Осылайша, зерттеудің практикалық бөлігі сөйлеу әрекеттерінің құрылымы сырттай ұқсас болса да, олардың прагматикалық тұрғыда әртүрлі екенін көрсетті. Қазақ тілі мәдени тұрғыдан негізделген стратегиялардың байлығын көрсетсе, ағылшын тілі бастапқы кезеңде балалар үшін стандартталған формулалардың шектеулі жиынтығы ретінде көрінеді. Бұл шет тілін оқытуда прагматикалық компонентті лексикалық-грамматикалық құрамымен қатар дамыту қажеттілігін растайды.

Қорытынды. Қызылорда қаласында жасалған прагматикалық салыстырмалы зерттеу мектеп жасындағы балалардың сөйлеу актілерін талдаған кезде сөйлеу актілерінің түрлері (сұраулар, амандасу, алғыс айту, кешірім сұрау және бас тарту) қазақ және ағылшын тілдерінде де кездесетінін көрсетті, алайда оларды білдіру стратегиялары едәуір ерекшеленеді. Ана тілі қазақ тілінде балалар формалардың жоғары әртүрлілігін көрсетеді, сөйлесуді жұмсартатын сөздер мен тіркестерді, интонациялық және вербалды емес элементтерді белсенді пайдаланады, бұл мәдени нормаларға негізделген коммуникативтік ерекшеліктердің байлығын көрсетеді. Ал ағылшын тілінде балалардың сөзі неғұрлым стандартталған сипатта болып, сыпайылық формулаларына және үлгілерге сүйенеді, бұл мектеп ортасында шет тілін үйрену ерекшеліктерімен байланысты.

Зерттеу нәтижелері балалардың прагматикалық құзыреті ана тілінде дамығанын, ал ағылшын тілін меңгеруі бастапқы кезеңде көбінесе репродуктивтік сипатта болатынын растайды. Сонымен қатар, ана тіл мен шет тіл арасындағы айырмашылыққа ең сезімтал сөйлеу актілерінің түрлері анықталды: ең алдымен, бұл сұраулар мен бас тартулар, олар әңгімелесушінің мәртебесін және қарым-қатынас жағдайын ескеруді талап етеді.

Зерттеудің практикалық маңызы балаларда прагматикалық икемділікті дамытуға арналған әдістемелік материалдар мен оқу жаттығулары әзірлеуде, сондай-ақ бастауыш сыныптарда ағылшын тілін тиімді оқыту жүйесін құруда қолданылуы мүмкін.

Алдағы зерттеулер перспективаларына Қазақстанның әртүрлі мектептері мен аймақтарын қамтитын үлгіні кеңейту, ағылшын тілін жоғары деңгейде меңгерген балаларды талдау, сондай-ақ коммуникациядағы вербалды емес компоненттердің және әңгімелесушілердің сөйлеу актілерінің тиімділігіне әсерін зерттеу кіреді.

Осылайша, зерттеу көптілді білім беру ортасында балалардың сөйлеу мінез-құлқының ерекшеліктерін тереңірек түсінуге ықпал етеді және шет тілдерін оқыту процесіне прагматикалық құрамды интеграциялаудың маңыздылығын айқындайды.

Әдебиеттер:

- [1] **Austin, J.L.** How to Do Things with Words. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 167 p.
- [2] **Searle, J.R.** Indirect Speech Acts // Syntax and Semantics / Ed. by P. Cole, J. L. Morgan. – New York : Academic Press, 1975. – Vol. 3. – P. 59–82.
- [3] **Searle, J.R.** Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 187 p.
- [4] **Mey, J.L.** Pragmatics: An Introduction. – 2nd ed. – Oxford : Blackwell Publishing, 2001. – 387 p.
- [5] **Bates, E.** Language and Context: The Acquisition of Pragmatics. – New York : Academic Press, 1976. – 357 p.
- [6] **Ervin-Tripp, S.** Wait for Me, Roller Skate // Talking to Children: Language Input and Acquisition / Ed. by C. E. Snow, C. A. Ferguson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – P. 165–188.
- [7] **Blum-Kulka, S., House J., Kasper G. (Eds.).** Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. – Norwood, NJ : Ablex Publishing Corporation, 1989. – 328 p.
- [8] **Kasper, G., Blum-Kulka S. (Eds.).** Interlanguage Pragmatics. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 304 p.
- [9] **Taguchi, N.** Instructed pragmatics at a glance: Where instructional studies were, are, and should be going // System, 2015. – Vol. 54. – P. 1–12. – <https://doi.org/10.1016/j.system.2015.03.003>
- [10] **Ахтаева, Н., Қабыкен А.** Ертегілерді қазақ тіліне аударудағы прагматикалық аспект // Тіл және әдебиет: теориясы мен тәжірибесі, 2025. – № 4(2). – Б. 38–49. – <https://doi.org/10.52301/2957-5567-2025-4-2-38-49>
- [11] **Жолшаева, М.С.** Синтаксистік бірліктердің коммуникативті-прагматикалық қырлары : дис. ... филол. ғыл. канд. – Алматы, 2016. – 156 б. – URL: <https://repository.sdu.edu.kz/handle/123456789/157>
- [12] **Искакбаева А.А., Темиргалиева Г., Жумабекова А.К., Тусупова А.К.** Когнитивті-прагматикалық терминдерді талдау: жеке жағдайды зерттеу // Philology Series, 2025. – Т. 3. – № 78. – Б. 30–39. – <https://doi.org/10.48371/PHILS.2025.3.78.030>
- [13] **Искакова, А.** Шет тілін оқытуда коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 214 б.
- [14] **Мырзахметова, Л.** Билингвальды білім беру жағдайындағы мәдениетаралық коммуникация. – Астана: ЕҰУ баспасы, 2020. – 196 б.
- [15] **Мурзағалиева М.К.** Қазақ тіл біліміндегі прагматингвистиканың даму бағыттары // Тіл және қоғам. – 2019. – № 2. – Б. 45–53.
- [16] **Утегулова, З.Н., Оразбаева Ф.Ш., Оразалиева Э. Н., Шалқарбек А.** Тілдік коммуникация: ұстанымдар мен құзыреттіліктер // Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ хабаршысы, 2024. – № 1(72). – Б. 28–36. – <https://doi.org/10.48371/PHILS.2024.72.1.028>

Reference:

- [1] **Austin J. L.** How to Do Things with Words. – Oxford : Clarendon Press, 1962. – 167 p.
- [2] **Searle J. R.** Indirect Speech Acts // Syntax and Semantics / Ed. by P. Cole, J. L. Morgan. – New York : Academic Press, 1975. – Vol. 3. – P. 59–82.
- [3] **Searle J. R.** Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts. – Cambridge : Cambridge University Press, 1979. – 187 p.
- [4] **Mey J. L.** Pragmatics: An Introduction. – 2nd ed. – Oxford : Blackwell Publishing, 2001. – 387 p.
- [5] **Bates E.** Language and Context: The Acquisition of Pragmatics. – New York : Academic Press, 1976. – 357 p.
- [6] **Ervin-Tripp S.** Wait for Me, Roller Skate // Talking to Children: Language Input and Acquisition / Ed. by C. E. Snow, C. A. Ferguson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1977. – P. 165–188.
- [7] **Blum-Kulka S., House J., Kasper G. (Eds.).** Cross-Cultural Pragmatics: Requests and Apologies. – Norwood, NJ : Ablex Publishing Corporation, 1989. – 328 p.

- [8] **Kasper G.**, Blum-Kulka S. (Eds.). *Interlanguage Pragmatics*. – Oxford : Oxford University Press, 1993. – 304 p.
- [9] **Taguchi N.** Instructed pragmatics at a glance: Where instructional studies were, are, and should be going // *System*, 2015. – Vol. 54. – P. 1–12. – <https://doi.org/10.1016/j.system.2015.03.003>
- [10] **Akhtaeva N.**, Kabiken A. Ertegiilderdi qazaq tiline audarudagy pragmatikalıq aspekt // *Til zhane adebiet: teorijasy men tazhiribesi*, 2025. – No. 4(2). – P. 38–49. <https://doi.org/10.52301/2957-5567-2025-4-2-38-49> [in Kazakh]
- [11] **Zholshaeva M. S.** Sintaksistik birlikterdin kommunikativti-pragmatikalıq qyrlary : dis. ... kand. filol. nauk. – Almaty, 2016. – 156 p. URL: <https://repository.sdu.edu.kz/handle/123456789/157> [in Kazakh]
- [12] **Iskakbaeva A. A.**, Temirgalieva G., Zhumabekova A. K., Tusupova A. K. Kognitivti-pragmatikalıq terminderdi taldau: zheke zhagdajdy zertteu // *Philology Series*, 2025. – Vol. 3, No. 78. – P. 30–39. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2025.3.78.030> [in Kazakh]
- [13] **Iskakova A.** Shet tilin oqytuda kommunikativtik quzyrettilikti qalyptastyru. – Almaty : Qazaq universiteti, 2018. – 214 p. [in Kazakh]
- [14] **Myrzakhmetova L.** Bilingvaldy bilim beru zhagdajyndagy madenietaralyq kommunikacija. – Astana : ENU baspasy, 2020. – 196 p. [in Russian]
- [15] **Murzagalieva M. K.** Qazaq til bilimindegi pragmalıngvistikanın damu bagyttary // *Til zhane qogam*, 2019. – No. 2. – P. 45–53. [in Kazakh]
- [16] **Utegulova Z. N.**, Orazbaeva F. Sh., Orazalieva E. N., Shalkarbek A. Tildik kommunikacija: ustanımdar men quzyrettilikter // *Vestnik Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages*, 2024. – No. 1(72). – P. 28–36. <https://doi.org/10.48371/PHILS.2024.72.1.028> [in Kazakh]

ПРАГМАТИЧЕСКОЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ РЕЧЕВЫХ АКТОВ ДЕТЕЙ НА КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ В Г. КЫЗЫЛОРДА

Пірназар Ж.С.*, магистрант 2 курса ОП «подготовка учителей иностранного языка»
Камишева Г.А., кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор

Кызылординский университет имени Коркыт Ата, Кызылорда, Казахстан

Аннотация. Данная статья посвящена прагматическому анализу речевого поведения детей младшего школьного возраста в условиях многоязычного образования. Цель исследования — сравнительно определить особенности использования основных речевых актов детьми 6–8 лет в городе Кызылорда на казахском (родном) и английском (иностранном) языках. В ходе исследования рассматривались частота и прагматические стратегии таких речевых актов, как просьба, приветствие, благодарность, извинение и отказ. В исследовании также были приняты во внимание особенности выбора языковых единиц в соответствии с уровнем адаптации детей к языковой среде и коммуникативной ситуацией. Кроме того, было проанализировано влияние прагматических различий в двух языках на процесс обучения. Эмпирические данные собирались с помощью наблюдения, аудиозаписей и ролевых игр и анализировались на основе классификации речевых актов Дж. Серля.

Результаты показали, что в казахском языке речевые действия детей адаптированы к контексту, гибки и соответствуют культурным нормам, тогда как в английском языке речь преимущественно опирается на усвоенные в учебном процессе стандартные формулы.

Статья обосновывает необходимость целенаправленного развития прагматической компетенции при изучении иностранного языка и предлагает эффективные методы формирования коммуникативных навыков с раннего возраста.

Ключевые слова: речевые акты, билингвальное образование, коммуникативная компетенция, прагматическая компетенция, межкультурная коммуникация.

A PRAGMATIC COMPARATIVE STUDY OF CHILDREN'S SPEECH ACTS IN KAZAKH AND ENGLISH IN THE CITY OF KYZYLORDA

Pirnazar Zh.S.*, second-year master's student in the program "Foreign Language Teacher Training"
Kamysheva G.A., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kyzylorda, Kazakhstan

Annotation. This article focuses on the pragmatic analysis of speech behavior of primary school children in a multilingual education context. The study aims to comparatively identify the features of using key speech acts among children aged 6–8 in Kyzylorda, in Kazakh (native) and English (foreign) languages. The study also took into account the level of adaptation of children to the language environment and the peculiarities of choosing Language units in accordance with the communicative situation. In addition, the influence of pragmatic differences in the two languages on the learning process was analyzed. The research examined the frequency and pragmatic strategies of speech acts such as requests, greetings, expressions of gratitude, apologies, and refusals. Empirical data were collected through observation, audio recordings, and role-playing activities, and analyzed based on J. Searle's classification of speech acts.

The results indicate that children's speech in Kazakh is contextually adapted, flexible, and aligned with cultural norms, whereas in English it mostly relies on standardized formulas learned during formal education.

The article emphasizes the necessity of targeted development of pragmatic competence in foreign language learning and suggests effective methods for fostering communicative skills from an early age.

Keywords: speech acts, bilingual education, communicative competence, pragmatic competence, intercultural communication.